

Úloha 2: Sú seniori najchudobnejšou skupinou obyvateľstva?

Autor: Pavol Ďurček. Recenzenti: Gabriela Nováková, Roland Németh

Dôležitý úvod – Chudoba a jej meranie

Chudoba je stav, keď jednotlivci alebo domácnosti nemajú dostatočné zdroje na pokrytie základných životných potrieb, ako sú jedlo, bývanie, vzdelanie a zdravotná starostlivosť. Vedecké skúmanie chudoby nie je možné založiť iba na pocitoch a názoroch jednotlivých osôb. Hoci si každý človek myslí, že o sebe vie povedať, či je alebo nie je chudobný, objektívne hodnotenie tohto masového fenoménu si vyžaduje, aby meranie chudoby bolo založené na jasne definovaných kritériách. Preto výskumníci a verejné inštitúcie určujú, či je niekto chudobný alebo ohrozený chudobou, na základe viacerých presne definovaných indikátorov a z rôznych uhlov pohľadu.

Podľa Svetovej banky stav, keď jednotlivec má k dispozícii menej ako 2,15 UDS na deň (čo je minimum na prežitie), označujeme ako **absolútnu chudobu**. Situáciu, keď jednotlivec alebo domácnosť má príjmy nižšie ako polovica z priemerného príjmu v krajine, voláme **relatívnou chudobou**. Ak pri posudzovaní chudoby berieme do úvahy nielen finančné aspekty, ale zohľadňujeme aj prístup k vzdelaniu, zdravotnej starostlivosti, bezpečnému bývaniu a dôstojnému životnému štandardu, hovoríme o skúmaní **multidimenzionálnej chudoby** (Gerbery 2018).

Chudoba je komplexný fenomén, ktorý zahŕňa ekonomické, sociálne a kultúrne dimenzie, preto si jej výskum vyžaduje systémové a multidisciplinárne prístupy.

Ako sa zisťuje chudoba v krajinách EÚ?

V krajinách EÚ sa chudoba zisťuje prostredníctvom indikátorov, ktoré sú zamerané na tri hlavné dimenzie – príjmovú chudobu, materiálnu a sociálnu depriváciu a nízku pracovnú intenzitu. (Rochovská a Námešný 2011)

Pri meraní **príjmovej chudoby** zisťujeme, či príjem osôb je alebo nie je nižší ako hodnota predstavujúca 60 % mediánu¹ disponibilného príjmu v danej krajine. Počíta sa každý rok a umožňuje navzájom porovnávať krajiny prostredníctvom tzv. parity kúpnej sily (PKS). Tento ukazovateľ meria, do akej miery príjem jednotlivcov či domácností zabezpečuje ich základné životné potreby.

Materiálnu a sociálnu depriváciu (deprivácia = strádanie) definujeme ako neschopnosť zabezpečiť si základné položky pre život ako sú napríklad mäso, šatstvo a obuv alebo finančné prostriedky na bývanie či zaplatenie nečakaných výdavkov. Tento ukazovateľ sleduje nielen nedostatok finančných zdrojov, ale aj širšie faktory ovplyvňujúce životný štandard.

Za domácnosti s veľmi nízkou pracovnou intenzitou označujeme tie, v ktorých dospelé osoby v produktívnom veku počas roka odpracovali menej ako 20 % svojho potenciálu. Osoby v dôchodkovom veku a študentov neberieme do úvahy. Tento indikátor je dôležitý najmä pri hodnotení dlhodobých trendov nezamestnanosti.

Metodika merania chudoby je jednotná pre všetky členské krajiny EÚ, čo umožňuje efektívne porovnávanie a tvorbu celoeurópskych politík na znižovanie chudoby.

Ako sa definuje riziko chudoby?

Riziko chudoby reflektuje viacozmerný charakter problému. Nezahŕňa len nedostatok príjmov, ale aj obmedzený prístup k základným potrebám a príležitostiam. Je dôležitým nástrojom na identifikáciu skupín ohrozených chudobou, ako sú deti, seniori či osamelí rodičia. Riziko chudoby (*AROPE – At Risk of Poverty or Social Exclusion*) je kombinovaný ukazovateľ, ktorý zahŕňa:

- **osoby ohrozené príjmovou chudobou** (ich disponibilný príjem je pod hranicou 60 % mediánu),
- **osoby čeliace materiálnej a sociálnej deprivácii** (neschopné pokryť základné životné potreby),
- **osoby v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou intenzitou** (nedostatočne zapojené do pracovného trhu). (Šoltés, Vojtková, Šoltésová 2020)

V Európskej únii sa na sledovanie príjmovej a sociálnej situácie obyvateľstva využíva prieskum EU-SILC.

¹ Medián je stredná hodnota, ktorá rozdeľuje usporiadaný štatistický súbor na dve polovice. Medián teda predstavuje hodnotu, ktorá najlepšie popisuje "stred" dátového súboru.

Čo je zisťovanie EU-SILC a ako prebieha?

EU-SILC (*European Union Statistics on Income and Living Conditions*) je štatistický prieskum, ktorý členské štáty EÚ realizujú každoročne od roku 2004. Jeho cieľom je zbierať údaje o príjmoch, životných podmienkach, deprivácii a pracovnej intenzite. Na Slovensku ho vykonáva *Štatistický úrad SR* od roku 2005. Prieskum prebieha formou dotazníkového zisťovania, ktoré pokrýva široké spektrum tém vrátane rozdelenia príjmov v domácnostiach, schopnosti pokryť nečakané výdavky či kvality bývania a dostupnosti základných potrieb. (Vlačuha a Kováčová 2010)

Výsledky EU-SILC sú dôležité pre tvorbu sociálnej politiky na národnej aj európskej úrovni. Umožňujú identifikovať zraniteľné skupiny obyvateľov a hodnotiť efektivitu prijatých opatrení.

Zadanie úlohy 2:

V tabuľke 1 (http://humannageografia.sk/geokos/stiahnutie/databaza_uloha2_2024.xlsx) sú uvedené celkové podiely osôb ohrozených chudobou vo vybraných európskych krajinách v období 2005 – 2023, ako aj ich podiely v jednotlivých vekových skupinách.

- Vyhodnoňte vývoj celkového podielu osôb ohrozených chudobou v SR a v ostatných vybraných krajinách EÚ. **Porovnajete krajiny medzi sebou. V ktorej z nich je situácia najhoršia/najlepšia? Kde a kedy dochádzalo k zlepšeniu či zhoršeniu? V ktorej z vybraných krajín došlo v sledovanom časovom rade k najväčším zmenám?** Vývoj podielov osôb ohrozených chudobou vyjadrite aj graficky, pátrajte po príčinách zaznamenaného stavu.
- Porovnajete (graficky i slovne) podiely osôb ohrozených chudobou v SR v jednotlivých vekových kategóriách. **Ktorá veková kategória je v SR ohrozená chudobou najviac/najmenej? Ako sa v čase tieto podiely v jednotlivých vekových kategóriách vyvíjajú? V ktorých dochádza k zlepšeniu a v ktorých zhoršeniu situácie?** Prečo?
- Porovnajete** podiel ohrozených chudobou v kategórii **detí do 16 rokov** a v kategórii **seniorov** (65 a viac ročných) **v SR** a **v jednej z ďalších vybraných krajín**. **Ktorá z uvedených skupín je na tom v posledných piatich rokoch lepšie a ktorá horšie? Zvyšuje alebo znižuje sa podiel osôb ohrozených chudobou v týchto vekových skupinách? Zväčšuje alebo znižuje sa rozdiel medzi týmito vekovými skupinami?** Hľadajte faktory, ktoré ovplyvňujú zistený stav a vývoj. Svoje hodnotenie zasadte do kontextu celosvetových ako aj lokálnych udalostí, ktoré riziko chudoby ovplyvňujú.

Pri práci kombinujte rôzne formy analýzy a interpretácie údajov, t. j. grafy, tabuľky, príp. iné prílohy prebraté z iných zdrojov (zdroj musí byť uvedený pod prílohou).

Na záver vypracovania úlohy pripojte *Zoznam použitej literatúry a zdrojov*. Musia tam byť uvedené všetky zdroje, z ktorých ste čerpali faktografické údaje alebo dáta, ktoré ste pri vypracovávaní použili (vrátane poskytnutej databázy z Eurostatu).

Zoznam literatúry a zdrojov údajov:

EUROSTAT [online databáza]. *Persons at risk of poverty or social exclusion by age and sex*. [cit. 06. 12. 2024]. Dostupné na:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_peps01n/default/table?lang=en

GERBERY, R. Medzigeneračná sociálna mobilita na Slovensku. In: *Sociológia*, 2018, roč. 50, č. 4, str. 396-428. ISSN 0049-1225.

ROCHOVSKÁ, A., NÁMEŠNÝ, L. Chudoba a pracujúci chudobní na Slovensku – analýza údajov EU SILC. In: *Geographia Cassoviensis*, 2011, roč. 5, č. 2, str. 103-117. ISSN 1337-6748.

ŠOLTÉS, E., VOJTKOVÁ, M., ŠOLTÉSOVÁ, T. Changes in the geographical distribution of youth poverty and social exclusion in EU member countries between 2008 and 2017. In: *Moravian Geographical Reports*, 2020, roč. 28, č. 1, str. 2-15. ISSN 2199-6202.

VLAČUHA, R. KOVÁČOVÁ, Y. *EU SILC 2020 Indikátory chudoby a sociálneho vylúčenia*. Bratislava: ŠÚ SR, 2021, 74 s. ISBN 978-80-8121-828-6.